

WAAROM VORMTEKENEN?

In de 4 vorige afleveringen kon je ontdekken hoe één aspect van het vormtekenen leidt tot het gebonden (of lopend) schrift. Hoe het vormtekenen als vanzelf overgaat in het gebonden schrift wil ik aan de hand van voorbeelden laten zien.

Maar eerst nog even over het materiaal dat we gebruiken.

Zolang het over vormtekenen gaat (dus al wat voorafgegaan is) gebruiken we tekenpapier en kleurpotloden. Die kleurpotloden zijn aanvankelijk de dikke kleurknotsen, maar - afhankelijk van het kind - zijn dat stilaan de courante dunne kleurpotloden geworden. Dat hangt samen met de fijn-motorische ontwikkeling van het kind. Van zodra we overstappen op het oefenen van het gebonden schrift gebruiken we een zacht schetspotlood en stilaan - ook weer afhankelijk van elk kind - een vulpen. Waarom eerst een zacht schetspotlood en geen kleurpotlood? kleurpotloden schrijven iets minder soepel dan schetspotloden, het vereist meer druk om met een kleurpotlood te schrijven. daardoor krijgen de kinderen de gewoonte om te gaan drukken, waardoor de letters niet alleen geschreven worden maar tevens in het blad ingedrukt worden. Dat bevordert nooit een vlot soepel gebonden schrift. Een zacht schetspotlood (HB) lost dat probleem op. Dat kan een gewoon potlood zijn of een vulpotlood (heeft het voordeel dat het niet voortdurend moet aangescherpt worden). Van zodra de leerkracht ziet dat het kind niet meer in het blad drukt, maar motorisch zo ver is dat het vloeiend kan schrijven, kan hij met een vulpen laten werken.

Dan beginnen we aan het gebonden schrift. We zijn nu eerste klas kort na de herfstvakantie.

De tekenbladen worden vervangen door schrijfbladen. Maar dan is de vraag aan de orde: welke schrijfbladen? Gebruiken we gewone lijntjesbladen zoals in schriften? En gebruiken we schriften of werken we op losse bladen? Of gebruiken we bladen of schriften met speciale lijndruk voor 'schoonschrift' : met dubbele steunlijn? Of gebruiken we nog andere bladen?

Wat bestaat er zoal?

Gewone lijntjesbladen (schriften) zoals iedereen die al jaar en dag kent, met spatie tussen de lijnen van ongeveer 8 mm. Die hebben het nadeel dat de kinderen wel een steunlijn hebben om op te schrijven, maar geen houvast voor de hoogte van de kleine letters (de letters zonder lussen).

Speciale schrijfcahiers (voor 'schoonschrift') lossen dat probleem op door een extra steunlijn te voorzien, waartussen de kleine letters dan geschreven worden. De lussen naar boven en naar beneden krijgen een iets grotere ruimte. Het voordeel van deze bladen is dat de kleine letters heel duidelijk binnen de begrenzing blijven. Het nadeel is dat de lussen te hoog en te laag komen in verhouding tot de grootte van de kleine letters. Dat nadeel zou kunnen ondervangen worden door de lussen niet tot aan de bovenliggende of onderliggende lijn te laten trekken, maar op een kleine afstand daarvan te blijven. Dan komen de letters in de juiste verhouding, maar verliezen de kinderen weer de houvast van de steunlijn.

In de Vrije School in Eindhoven ontwikkelde Els Göttgens jaren geleden een ander schrijfcahier. Dat bestaat uit stroken die onderverdeeld zijn in 3. De middelste strook is zacht rood gekleurd, de strook erboven en eronder is lichtgroen van kleur. De kleine letters worden op de rode strook geschreven, de lussen komen in de groene stroken. De verhouding in hoogte tussen rode en groene stroken is ongeveer dezelfde als bij de speciale schrijfcahiers van de vorige alinea. Het nadeel is dan ook dat de lussen weer te groot worden. Er is nog een ander nadeel: doordat de kleurstroken niet gescheiden zijn door lijnen, krijgen de kinderen weinig steun bij het schrijven. De overgang tussen rood en groen dient als steunlijn, maar dat is voor vele kinderen niet zo echt duidelijk. Het schrift gaat dan ook gemakkelijk zwerven of zweven. Het voordeel van deze werkbladen is dat de kleurstroken toch wel wat aangener zijn dan de kale lijnen van de speciale schrijfcahiers.

Na vele jaren werken met dergelijke zaken ben ik een eigen werkblad gaan ontwerpen, waarop de lijnen gecombineerd worden met de kleurstroken.

Ik ben uitgegaan van het gewone schrijfblad, dus zonder speciale steunlijn voor de kleine letters. De ruimte tussen twee lijnen heb ik in twee verdeeld en gekleurd.

Op het bijgevoegde voorbeeld zie je dat de lijnen waarop geschreven wordt, iets dikker gedrukt zijn, gewoon voor de duidelijkheid. Dan is er een kleurstrook onder de lijn, en zijn er twee kleurstroken boven de lijn. Er zijn dus 3 kleurstroken : de onderste is groen, de middelste geel en de bovenste blauw. Die kleuren heb ik gekozen aan de hand van tekeningen van schoolrijpe kleuters en kinderen van de eerste klas. Want zo tekenen zij: ze beginnen met bovenaan de lucht blauw te kleuren, onderaan het groene gras en daartussen is de zon met het licht en al wat zij willen tekenen : mensen, huizen, bloemen, bomen enz. Die opbouw vertonen haast alle kindertekeningen van 6 à 7-jarigen. En omdat ik principieel steeds vertrek van wat een kind al heeft of kan, vind ik het dan ook vanzelfsprekend dit principe hier ook toe te passen. De kinderen gaan dus ook schrijven op de gele kleurstrook en daarom heeft die onderaan een steunlijn: daarop staan de letters. De kleine letters blijven in de gele strook, de lussen naar boven gaan tot bovenaan de blauwe strook, de lussen naar beneden gaan tot onderaan de groene strook. Zo is de verhouding van de letters ook ineens correct en blijft er tussen de lus onderaan en de volgende steunlijn ook een ruimte open, zoals het hoort. Er is nog één probleempje niet opgelost: de lussen naar boven raken de steunlijn erboven, terwijl er tussen lus en lijn een kleine spatie zou moeten zijn. Tenminste als we later op gewone gelijkende bladen gaan schrijven is het voor de duidelijkheid beter dat de lussen de bovenlijn niet raken, net zomin als de lussen onderaan de lijn eronder mogen raken.

Omdat we het schrijven ontwikkelen uit het vormtekenen is het ook vanzelfsprekend dat we ineens met gebonden letters beginnen, dus niet met aparte lettertjes, die dan later aaneengeschreven worden. Dat is de weg die de meeste schrijfmethodes volgen, maar die hier, gezien de voorgeschiedenis, niet nodig is. We beginnen met gebonden schrift en komen dan

tot de afzonderlijke letters. Dat zal voor de meeste letters zo zijn. Voor de hoofdletters kan dit principe niet gevolgd worden, maar die komen ook pas later aan de beurt.

We beginnen met de letter u. Twee u's aan elkaar en dan één u apart, dan weer twee aan elkaar en één apart. Dat brengt ineens ritme in het werk, en we vertrekken van iets dat de kinderen een tijd geleden al geoefend hebben en dus meestal al beheersen.

Dan schrijven we de letter i. Dat kunnen er 4 achtereen zijn, dan 3, dan 2, dan 1, dan weer 2, dan weer 3 enz.. Maar er kan ook een ander ritme in zitten. Belangrijk hierbij is dat we de puntjes pas op de i zetten als het rijtje i's geschreven is. Dus : 4 i's schrijven, puntjes zetten; 3 i's schrijven, puntjes zetten; 2 i's schrijven, puntjes zetten; 1 i schrijven, puntje zetten en zo verder. daarmee leren de kinderen ineens dat een i (en later ook de j) pas het puntje krijgt als het hele woord geschreven is. Doen we dat niet, brengen we die gewoonte niet direct bij, dan krijgen we nooit een goed gebonden schrift, want dan onderbreken we elk woord steeds bij de letter i die erin voorkomt. De bedoeling is toch om het woord in één geheel te schrijven, dan pas de pen op te lichten en de puntjes te zetten waar ze horen.

Vanuit dat ritmische aspect kunnen we de i en de u verbinden tot ui en iu. Eerst de ui : ui schrijven, puntje zetten, spatie, ui schrijven, puntje zetten, spatie. Zo ook voor iu : iu schrijven, puntje zetten enz. Hier zie je dat het puntje bij de ui direct na het schrijven van de i kan gezet worden, terwijl bij iu even geduld moet geoefend worden: eerst de u nog schrijven, dan pas het puntje zetten.

Dan volgt de ij. Hier kunnen we beginnen met één ij, omdat die toch al twee letters bevat die aan elkaar hangen. Maar we kunnen er ook ritme in brengen: één ij, puntjes zetten - twee ij's, puntjes zetten - drie ij's, puntjes zetten enz.. Dus steeds de puntjes pas zetten als het potlood of de pen van het blad mogen loskomen.

Na de ij komt de j. Eerst enkele aan elkaar en zo komen tot één j apart. ook hier weer ritmisch werken.

Dan komt de n (ook weer ritmisch verwerkt) en daarna de m. Dan kunnen we ineens weer gaan combineren; nm of mn.

Maar het wordt nu ook tijd om de geoefende letters te combineren. We hebben al de u, de i, de ui, de ij, de j, den en de m. We kunnen dus al ritmische combinaties maken zoals bijvoorbeeld j en u afgewisseld : ju - ju- juju - ju - ju - juju. of ook : ju - juju - jujuju .Als de kinderen dat dan ook nog toevallig kunnen lezen is het een heel plezier om dat te schrijven, want de gedachte aan een paard is dan zeker niet veraf.

We kunnen ook combineren met m: mu, mi, mui, min, nim, nui, in, im, nij, num, mijn, enz...

Er zijn al zoveel mogelijkheden en door het feit dat elke combinatie een ander woordje oplevert (of het nu iets betekent of niet, maakt niet uit) en een ander ritme naar voren brengt is het niet vervelend. En toch doen we niets anders dan herhalen van het reeds gekende en weer herhalen ... Zo zou herhalen trouwens altijd moeten zijn: eenvoudige afwisselingen en zéér ritmisch.

Dan komen de letters v, w, p en t met alle mogelijke combinaties aan de beurt.

Tot hier waren het allemaal letters met een scherpe aanzet. Daarmee is dan een eerste reeks letters geoefend.

De tweede reeks letters begint met een lus naar boven. Ook hier geldt weer het principe: van de gebonden letters komen tot de losse letters en dan weer aaneenschrijven. En natuurlijk ook weer heel ritmisch werken én onmiddellijk allerlei combinaties maken, ook met letters uit de vorige reeks.

Eerst de l, dan de b, de h, de k en ten slotte de f.

De derde reeks letters is voortgekomen uit de golfbeweging (zie daarvoor deel 5 over het vormtekenen in Rinkkrant 732) en bevat de letters : c, a, d, o, g en q die in die volgorde geoefend worden. Weer in allerlei combinaties en ritmes. Waarom de q het laatste? Niet omdat ze zo weinig in de taal voorkomt, niet omdat ze in deze reeks letters de laatste in het

alfabet is, maar wel omdat ze niet echt in het gebonden schrift past, na de q kan je niet anders dan potlood of pen van het blad nemen.

Dan krijgen we nog de letter e. Een beetje een geval apart, die met alle vorige letters kan gecombineerd worden en veel leesbare woordjes oplevert, wat het schrijfplezier aanzienlijk verhoogt. Ook de e wordt héél sterk vanuit het gebonden schrift aangebracht en door een ritmische verwerking geïsoleerd.

De letters r, s en z komen als laatste aan de beurt, weer op dezelfde manier als al de vorige letters.

Daarna is het tijd om enkele moeilijkere verbindingen te oefenen. Zoals de b met de e en de b met de r.

Zijn de kinderen daarmee klaar, en zijn we al een eindje voorbij Kerstmis, dan kunnen ze beginnen aan de hoofdletters. Alle bewegingen die daar in zitten zijn al in het vormtekenen aan bod geweest, dus kunnen we weer verder bouwen op wat al (min of meer) gekend is. Het gebruiken van de hoofdletters is dan vooral een opdracht voor de tweede klas. Ik bedoel het gebruiken van de hoofdletter door de kinderen, een leerkracht gebruikt steeds de hoofdletters waar ze moeten gebruikt worden. Dat is een principe dat vanaf de eerste schooldag in de eerste klas moet gehanteerd worden. Het kan niet zijn dat een leerkracht een naam schrijft zonder hoofdletter of een zin begint zonder hoofdletter. Doet hij dat toch, dan bewijst hij de kinderen daarmee een heel slechte dienst.

Hebben we de schrijfoefeningen zo gebracht dat ze echt boeiend waren, ritmisch sterk opgebouwd en met veel ontdekkingsmogelijkheden van leuke woorden, dan zullen er al enkele kinderen spontaan toe overgegaan zijn om het gebonden schrift te gebruiken bij andere schrijfoopdrachten en verdwijnen de blokletters meer en meer op de achtergrond. Al heb ik er geen bezwaar tegen dat kinderen in een eerste klas of zelfs bij de aanvang van de tweede klas nog eigen tekstjes schrijven met blokletters. Als ondertussen het gebonden schrift maar goed

geoefend is. Dat wil zeggen dat er geen schooldag mag voorbij gegaan zijn zonder schrijfoefeningen. En wat nog belangrijker is, en wat in deze reeks teksten nog niet aan de orde is geweest, dat is dat kinderen vooral moeten schrijven, veel schrijven, en dan bedoel ik: eigen teksten schrijven. Dat moeten we vanaf de eerste klas stimuleren. Zonder daarbij rekening te houden met het al dan niet gebruiken van gebonden schrift, zonder te letten op spelling. Laat de kinderen schrijven, schrijven, schrijven ... Het correcte schrijven qua spelling en qua vorming van de letters: dat komt dan via de dagelijkse oefeningen uiteindelijk ook in orde. De hoofdzaak bij al het schrijven is de inhoud en die is dan weer het kunstzinnige aspect van het schrijven. De vorm (handschrift) is dat natuurlijk ook, maar toch enigszins ondergeschikt aan de inhoud. En zo moet dat blijven. Maar daarover kan ik meer vertellen in een reeks bijdragen over wat er in taalperiodes in Rinkrank gebeurt.

Blijven we nu de hele tijd werken op die speciale schrijfbladen? Dat is niet nodig. Terwijl de kinderen op die speciale bladen oefenen krijgen ze op andere momenten ook gewone lijntjesbladen om te schrijven. Zeker als ze eigen tekstjes schrijven of als ze teksten overnemen.

Samenvattend:

Het gebonden schrift vertrekt vanuit het vormtekenen.

De letters worden als gebonden letters geoefend, dan geïsoleerd en tot slot weer samengevoegd in verschillende combinaties.

Elke oefening gebeurt in een ritmisch proces.

Daarmee is het leren schrijven volgens deze werkwijze totaal tegengesteld aan andere schrijfmethodes. Daarom is het echt wel nodig dat ouders daarvan op de hoogte zijn.

Waarin zit de tegenstelling?

Deze methode vertrekt vanuit de beweging, vanuit de motorische ontwikkeling van het kind. Andere methodes vertrekken van het einddoel, deze methode vertrekt van wat het kind al kan. Deze methode is met andere woorden procesgericht. Dat wil zeggen: steeds voortbouwend op wat er al is. Niet het doel staat voorop, maar de ontwikkeling. Het uiteindelijke uiterlijke resultaat zal hetzelfde zijn, maar innerlijk zal het verschil groot zijn.

De mogelijkheid om te differentiëren is bijzonder groot. Dat komt vooral omdat elke opgave op het moment zelf opgegeven wordt. Er wordt geen gebruik gemaakt van voorgedrukte opgaven zoals in andere schrijfmethodes.

Deze methode is ademend, dank zij het ritmische proces en daardoor dus ook gezond.

Leren mag ook gezondmakend zijn. Andere methodes houden daar geen rekening mee.